

Sudan'da Dans ve Ölüm

Geçtiğimiz Aralık ayının 19'unda, Sudan'ın Atbara şehrinde ekmek fiyatlarındaki artış nedeniyle başlayan sokak protestoları dördüncü haftasına girdi. Geçen süre zarfında resmî rakamlara göre 24, muhalif kaynaklara göre ise 40'ın üzerinde insan ölürken 1.000'in üzerinde kişi de sokak protestolarına ilişkin tutuklandı. Güvenlik güçlerinin zaman zaman gerçek mermi ve göz yaşartıcı bomba gibi güç enstrümanlarını kullanması tepki çekerken bu bile göstericileri yıldırabilmiş değil. Geline nokta, ekonomik eksenli protestolar politik bir hal alırken ideolojik bir derterli olmayan protestocular bariz bir şekilde halkın refahını düşünen temiz bir yönetim talep etmekte.

Protestocuların istifaya çağırdığı Devlet Başkanı Ömer el-Beşir geçtiğimiz hafta gövde gösterisine gerek duyarak taraftarlarına bir meydanda seslendi. Zor zamanlarda âdeti olduğu üzere esasını sallayarak konuşmasını tamamlayan el-Beşir, platformda coşkuyla yöresel dans gösterisi yapmayı da ihmal etmedi. Hasılı geçtiğimiz hafta Sudan'da gündeme, hem ölen protestocular hem de Ömer el-Beşir'in dansı damga vurdu.

Ülkede gerçekleşen sokak protestoları başladığı günden itibaren Arap Baharı ekseninde tartışılıyor. Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'ye yarar getirmeyen Arap Baharı sürecinin Sudan'a bahar getirip getirmeyeceği sorgulanıyor. İslam dünyasının perişan hali göz önünde bulundurulunca haliyle Sudan gibi yeni bir kriz alanının doğabileceği olması, çeşitli endişelerin de dile getirilmesine sebep oluyor. Ancak tartışmaların Arap Baharı ekseninde yapılması, Sudan'ı anlamakta kısmen yetersiz kalıyor.

Sudan her ne kadar bir Arap ülkesiymiş gibi algılsa da kabul gören kimlik tanımlaması ülkenin Afro-Arap bir sentez olduğu yönündedir; yani Sudan hem Arap âlemine hem de Afrika'ya has birtakım özelliklerin erime potansiyeli. Bu yüzden zaman zaman Arap dünyasıyla zaman zaman da Afrika'yla ilgili konularda Sudan'dan bahsedilir. Bu özellikleri sebebiyle ülke hem Arap Birliği'ne hem de Afrika Birliği'ne üyedir. Ülkenin Mısır, Libya, Suudi Arabistan gibi ülkelere benzeyen yönleri olduğu gibi bu ülkelere hiç benzemeyen birtakım özellikleri de bulunmaktadır. Bu yüzden Sudan'daki sokak protestolarını sırf Arap Baharı çerçevesinden ele almak doğru sonuçlar vermeyebilir.

Ne var ki bağımsızlık sonrası dönemde iş başına gelen yönetimler çok katımlı bir toplumsal konsensüs yerine Arapçılık üzerinden daha dar kapsamlı bir konsensüsü seçerek Afro-Arap kimliğinin sadece bir yüzünü parlatmayı seçmiştir. Afrikalılık ve Afrika kimliğine ilişkin hususlar dışlanma, aşağılanma gibi tutumlarla karşılaşmıştır. Mesela Arapça dışında çok sayıda dil olmasına rağmen ülkede sadece Arapçanın resmî dil kabul edilmesi, bu tutumun yansımalarından biridir. 1989 yılından sonra başlayan Ömer el-Beşir iktidarı da İslamcılığa ilişkin iddialarını terk ettikten sonra kabilecilik ve Arapçılık gibi olgulara yenik düşmüştür.

Sudan'ın kimlik sorununa ilişkin sıkıntıların en bariz hissedildiği yer kuşkusuz periferi toplumlarıdır. Merkez tarafından dışlanan, ötekileştirilen ya da aşağı görülen topluluklar hak ve hukuklarını silahlı mücadele üzerinden yürütme arayışına girmişlerdir. Bağımsızlık sonrası döneme damga vuran ve hiç eksik olmayan tüm büyük çatışmalar, Sudan'ın periferisinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden güvenlik, silah, istihbarat, ordu her zaman eğitim, altyapı, kalkınma gibi hususların önünde olmuştur. Devlet kaynaklarının büyük bölümü daima askerî harcamalara, yani silah lobilerine akmıştır. Örneğin 2018 yılı bütçesinin %14'ü savunma sektörüne ayrılırken eğitim sektörüne ayrılan pay sadece %3 civarındadır, sağlık sektörüne ayrılan pay ise eğitimden de azdır.^[1] Daha önceki yıllarda durum daha da vahimdi; mesela 2016 yılında bütçenin çok büyük bir kısmının savunma sanayine ayrıldığı belirtilmektedir. Tahminlere göre her yıl en az 5 milyar dolar savunma sanayine aktarılırken sadece Darfur krizinin ülkeye maliyeti 30 milyar doları geçmiştir.^[2]

Askerî alanda aldığı yenilgiler sonrasında Güney yükünden kurtulmaya karar veren Hartum yönetimi, 2005 yılında masada ülkenin bölünmesine yönelik anlaşmayı imzalamaya razı olmuştur. Ancak bu bölünme bile Güney sorununun artçı devamı olan Güney Kurdufan ve Mavi Nil gibi insani krizler doğuran yeni sorunların doğmasını engelleyememiştir. Yönetimin sosyopolitik alandaki başarısızlıkları bununla da kalmamış, 2003 yılından itibaren de Darfur sorunu insani krizler doğurmaya başlamıştır. Bu sorun, Devlet Başkanı Ömer el-Beşir hakkında 2009 ve 2010 yıllarında olmak üzere Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin soykırım gerekçesiyle iki kez tutuklama kararı vermesiyle sonuçlanmıştır.^[3] Yeterli kanıtlar elde edilmeden verilen bu karar şaibeli kabul edilse de el-Beşir'e Darfur'da "soykırım" gibi ağır bir suçlama

yöneltilmektedir.

İslamcılığın getirdiği ağır yükü göğüsleyemeyen iktidar, 1997 yılında maruz kaldığı ambargo nedeniyle Batı dışı küresel aktörlerle ve Arap dünyasıyla son derece pragmatik ilişkiler kurarken 1999 yılından sonra petrol gelirlerindeki artışla biraz olsun rahatlayabilmiştir. Petrol dışı sektörlerin ağır ihmale uğradığı 2000-2010 arası bu dönemde, petrole bağlı yıllık ortalama %7,1 oranında büyüyen Sudan ekonomisi, bölünme sonrası bu kaynaktan mahrum kalırken ülke ekonomisi de yavaş büyüme evresine girerek 2010 sonrası dönemde yıllık ortalama %3,5 büyüebilmiştir.[4]

Sudan'da sadece zor zamanlarında halkla kucaklaşmak gibi şovları ustalıklı becerebilen ama esasında zaman içinde halktan kopmuş bir yönetim bulunmaktadır. Bu kopukluğu idarecilerin halkla olan ilişkilerinde, halka yönelik tutumlarında rahatlıkla gözlemlemek mümkündür. Mesela sokağa çıkıp ekonomik sebepli protestolar düzenleyen göstericiler sırf bu yüzden "hain" olarak damgalanmaktadır. Halka tepeden bakan iktidar eliti, kendisini halkın hizmetçisi olarak görmediği gibi yaptığı hizmetleri de bir lütuf gibi sunmaktadır. Bu haliyle halk, iktidarın zaman zaman gücünü gösterdiği ve çok sıkıştığında halkçı bir poz verebilmek için tuttuğu bir aksesuar rolü görmektedir âdetâ.

Halk desteğine dayanmayan bir iktidar için icraatlarla halkı memnun etmek gibi bir anlayış söz konusu olmadığı gibi, halka hesap vermek gibi bir durum da gözlenmez. Bu yüzden şeffaflık ve yolsuzluk gibi hususlara özen gösterilmez. Halkın şikâyet ve isteklerinin dikkate alınmasına gerek görülmez; karamsar sosyoekonomik manzara da yöneticilerin uykusunu kaçırmaz. İktidar ve çevresini oluşturan elit tabaka ülke kaynaklarını savurganca kullanırken halk en temel hizmetlerden mahrum bir şekilde ayakta durmaya çalışır. Çocuklar derme çatma yerlerde, kirin pisliğinin içinde okumaya, hayata tutunmaya çalışır. Ameliyat parası, ilaç parası bulamayan insanlar acılar içinde zorluklara sabretmeye çalışır. *Afrika Kalkınma Bankası*'nin (*AfDB*) hazırladığı Haziran 2018 tarihli *Sudan Poverty Profile* raporu verilerine göre, nüfusu 40 milyonu geçen Sudan'da ülke nüfusunun %25,2'si aşırı yoksulluk sınırında yaşarken %36,1'i yoksulluk sınırındadır. Eyaletler arasında ise resmen bir uçurum söz konusudur. Güney Kurdufan, Orta Darfur ve Batı Darfur gibi eyaletlerde nüfusun %64-67'si yoksulluk sınırında yaşamaktadır.[5] *UN OCHA Sudan Humanitarian Needs Overview 2018* raporuna göre ülkede 2 milyon kişi IDP statüsünde, 1,2 milyon kişi de mülteci statüsünde yaşarken toplamda 5,5 milyon kişi insani yardım ihtiyacı içinde bulunmaktadır ki, bu da nüfusun %14'üne tekabül etmektedir.[6]

İktidarı ya da rejimi sarsabilecek tek unsur, ordu ve istihbarat gibi güvenlik birimleri olarak algılanagelmıştır. Bu yüzden tepe yönetim bu kesimleri yanında tutmak ve memnun etmek zorundadır. En iyi maaşları, zamları, konforu asker, polis ve istihbaratçılar için sağlamak, iktidarın devamı için en önemli gerekliliktir. Ülkede muhalif seslere ihtiyaç yoktur; bu tarz oluşumlar sadece ayak bağı olarak görülür. Bu yüzden muhalif oluşumlar bastırılır, gazeteleri ve dergileri kapatılır. Geçmiş sömürge dönemine dayalı tarikatlarla bağlantılı köklü siyasi oluşumlar bile seçimlerde ancak %1, %2 gibi gülünç bir oy oranına ulaşabilir. Hiç de normal olmayan bu durum nedeniyle muhalif siyasi partiler için seçime girmek baştan kaybedilmiş bir maça çıkmak gibidir âdetâ.

İktidar için fakir ve eğitimsiz bırakılmış halk da bir tehdit kaynağı değildir. İktidar halk egemenliğine dayanmadığı için seçimlerin de bir önemi bulunmamaktadır. Seçim, demokratik bir görünüm verebilmek, dış baskıları azaltmak için gereklidir sadece. Muhalefetin boykotu, seçimlere katılım oranı gibi hususların da pek bir önemi yoktur. Örneğin 2015 yılında yapılan son başkanlık seçiminde muhalif partilerin boykotu nedeniyle katılım oranı %46,4 olurken oyların %94,5'ini alan Ömer el-Beşir birinci turda seçimi kazanmıştır.[7] Bu yüzden Ömer el-Beşir'in kendisini protesto eden kesimlere değişim için 2020 seçimini işaret etmesi de seçim sürecine güvenmeyen halk nazarında anlamsızdır.

Bugün Sudan'da sokak göstericilerinin dikkat çektiği hususların başında "ifade özgürlüğü, adalet ve barış" gelirken en fazla dillendirilen diğer bir husus ise maalesef "yolsuzluklar"dır. Şeffaflıktan kaçınan rejim, tepe yönetimin karıştığı yolsuzlukları da bir şekilde kâğıt üzerinde kitabına uydurmakta iyice ustalaşmıştır. Ülkenin yer altı kaynakları, toprakları, jeostratejik değerleri, hasılı para edecek neyi varsa nakde dönüştürülürken bu satışlardan elde edilen kazancın ise nerede nasıl harcandığı belli değildir. Bugün Sudan'ı yakından tanıyan herkes, devlet kademelerinde işlerin nasıl döndüğünü iyi bilmektedir. Bahşış adı altında küçükten büyüğe doğru rüşvet sarmalının nasıl giderek büyüdüğü; olmayacak işlerin rüşvet yoluyla olur hale gelebildiği bilinmektedir. Tepe yönetimin petrol gelirlerinden elde edilmiş 9 milyar doları zimmetine geçirdiği *Transparency International* tarafından dile getirilmektedir.[8] Bu haliyle ismi İslami hareketle, İslami rejimle özdeşleşmiş bir devletin düşebileceği en alt seviyeye zaten ulaşılmıştır. Bu yüzden ülkenin *2017 Yolsuzluk Endeksi*'nde 180 ülke arasında 175. sırada yer alması şaşırtıcı değildir.[9]

Sudan'da eninde sonunda gerçekleşecek değişimi erteleyerek statükoyu devam ettirmek giderek külfetli bir hale gelmektedir. Sokak gösterilerinin nasıl bir sonuç doğuracağı önümüzdeki dönemde netleşecektir. Ancak 30 yıllık tecrübesine güvenen iktidarın halkın gücünü hafife aldığı da görülmektedir. Oysaki bu çok hatalı bir yaklaşımdır. Post-kolonyal dönemde darbeyle iktidara gelen İbrahim Abboud ve Cafer Nimeyri askerî rejimlerinin 1964 ve 1985 yıllarında sokak gösterileri sonucu son bulduğunu unutmamak gerekir! Bu yüzden şimdilik sayısal olarak yetersiz gibi görülse de gençlerin yoğun olduğu bu sokak protestoları hafife alınmamalıdır. İnsanlar korku duvarlarını yıktıkça protesto gösterilerinin genişleme olasılığı her zaman bulunmaktadır.

Sudan'ın mevcut durumu, teamül haline gelen iki dönem kuralının kabul görmeye başladığı Afrika kıtası ile de tezatlık teşkil etmektedir. Daha genç kadroların iş başına gelmeye başladığı kıtada, uzun iktidarlardan sıyrılma süreci de artık daha demokratik bir ortamda gerçekleşmektedir. Son olarak, sırf ideolojik ve fikrîsel yakınlık gibi gerekçelerle 30 yılı bulmuş Ömer el-Beşir'in tek partiye dayalı tek adam iktidarının sadece ehven-i şer gibi anlamsız bir gerekçeyle ömrünü uzatmaya çalışmak yersiz bir uğraştır. Sosyopolitik başarısızlıkların şimdi de ekonomik başarısızlığa dönüştüğü Sudan'da tablo böyleyken bu durumu Arap Baharı minvalinde görmek yerine bölünme sonrası oluşan genç, dinamik "Yeni Sudan"'ın doğum sancıları olarak görmek daha makul olacaktır. Esasında Ömer el-Beşir'in de yapması gereken bu gerçeği görerek iktidarını 2020 sonrası devam ettirmeye çalışmak yerine ülkeyi böyle bir geçiş sürecine sokmak olmalıdır. Böyle yapması halinde halkın takdirini kazanarak isminin Sudan siyasi tarihinde olumlu bir şekilde anılacağına şüphe yoktur. Lakin bu değişim ertelendikçe durum daha da kötüye gitmektedir.

[1] "Sudan: Large Spending on Army-Economists Criticize 2018 Budget", *AllAfrica*, 26 Aralık 2017, <https://allafrica.com/stories/201712270149.html>

[2] "Sudan could spend up to 70% of its budget on several war fronts this year",

Quartz

[3] "Al Bashir Case", ICC, <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir>

[4] "Sudan Economic Outlook", AfDB, <https://www.afdb.org/en/countries/east-africa/sudan/>

[5] *Sudan Poverty Profile*

, AfDB, Haziran 2018,

[6] *2018 Humanitarian Needs Overview*, UN OCHA, Şubat 2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Sudan_2018_Humanitarian

[7] David Smith, "Sudan's Omar al-Bashir extends 26-year presidency with 94,5% of the vote",

The Guardian

[8] "Sudan: Overview of corruption and anti-corruption", <https://knowledgehub.transparency.org/helpdesk/sudan-overview-of-corruption-and-anti-c>

[9] "Sudan", Transparency International, <https://www.transparency.org/country/SDN>